

Információátvitel és csereformátumok

A bibliográfiai információcserében alkalmazott három fő nemzetközi csereformátumnak, az elsősorban könyvtári célokra megfelelő UNIMARC-nak, a másodlagos szolgáltatók által alkalmazott, s az UNISIST Reference Manualban leírt formátumnak, valamint az UNESCO mindkét területen használható Közös Kommunikációs Formátumának egyaránt vannak közös és eltérő vonásaik. Közös bennük, hogy a gyakorlatból fejlesztették ki őket; rekordszerkezetük rendkívül rugalmas, és a felhasználói követelmények széles skálájának befogadására képes (azonban eltérő technikai megoldásokkal működik); felhasználóik gyakran többet várnak e csereformátumoktól, mint amire hivatottak, hiszen a saját rendszer kifejlesztésének problémáját nem oldják meg.

Alan Hopkinson a Balliol College, University of Oxford hallgatója volt, ahol klasszika-filológiai és nyelvészeti tanulmányokat folytatott. Ezután a Polytechnic of North London elvégzésével szerzett könyvtár- és információtudományi diplomát. 1976 óta a Library Association levelező tagja, majd 1990-ben megválasztották rendes tagnak. A British Computer Societynek 1983 óta a tagja.

A London Borough of Camden Public Librariesnél szerzett könyvtárosi gyakorlat, majd a Police National Computer Unitnál a számítógépes programozásban tett rövid kitérő után a British Library Bibliographic Services Division munkatársa lett, ahol a MERLIN programon dolgozott. Hamarosan az UNESCO UNISIST International Centre for Bibliographic Descriptions UNIBID tudományos munkatársa lett. Amikor ez az intézmény elveszítette az Egyesült Királyság támogatását, az UNIMARC Programiroda munkatársa lett, ahol a BL/Library of Congress/IFLA projekt keretében az UNIMARC handbook megírásában működött közre. Majdnem két éven át az UNESCO tanácsadója volt, majd az Institute of Development Studies, University of Sussex IDS információs rendszerének vezetője lett. Mostanában nevezték ki a londoni Tate Gallery rendszerfejlesztőjének. Az Egyesült Királyságban és az UNESCO-ban számos bizottságban dolgozott, és 13 ország számára készített tanulmányt, illetve adott tanácsokat.

Bevezetés

Aki csak egy kicsit is járatos a bibliográfiai információcsere világában, tudja, hogy az ilyen adatok közvetítésére számos szabványos formátumot alkalmaznak. Ezek közül talán a leggyakrabban használtak és legismertebbek a nemzeti MARC-formátumok, az USMARC, az UKMARC, az AUSMARC, a MALMARC stb. Annak érdekében, hogy ezek között megvalósítható legyen az adatcsere, létrehozták az UNIMARC néven ismertté vált nemzetközi formátumot. Más szervezetek, elsősorban a másodlagos

szolgáltatók, az UNISIST Reference Manual szerint dolgoztak, újabban pedig egyre inkább az UNESCO Common Communication Formatját (Közös Kommunikációs Formátum, a továbbiakban KKF) kezdik alkalmazni.

Ez a tanulmány a nemzetközi formátumokra összpontosítja figyelmét, mivel ezek a legelterjedtebbek a világon, és ezeknek a csereformátumoknak a közös és eltérő vonásait emeljük ki.

UNIMARC: a nemzetközi MARC-hálózat csereformátuma

Az UNIMARC létrehozásának ötlete az IFLA keretében született, egy nemzetközi MARC-hálózat eszközt látta benne. Bár a MARC-formátum rekordszerkezetét már korábban elfogadták, és az ISO 2709 [1] jelű nemzetközi szabványban rögzítették is, a mezőket és az ún. tartalomjelölőket illetően már a Library of Congress (= LC, Kongresszusi Könyvtár) és a British National Bibliography (= BNB, Brit Nemzeti Bibliográfia, később British Library Bibliographic Services) közötti legelső együttműködési programok során nézeteltérések támadtak, és később más nemzeti könyvtáraknak sem sikerült egyeztetni a felfogásukat ebben a kérdésben. 1971-ben javaslatot tettek az IFLA-nak, hogy vállalják el a tartalomjelölők nemzetközi szabványának kidolgozását. 1972 augusztusában az IFLA budapesti közgyűlésén az IFLA Committee on Cataloguing (az IFLA Katalogizálási Bizottsága) és az IFLA Committee on Mechanization (az IFLA Gépesítési Bizottsága) közösen létrehozták és finanszírozták az IFLA Working Group on Content Designatorst (az IFLA Tartalomjelölőkkel foglalkozó munkacsoportja). E munkacsoport feladata az volt, hogy megvizsgálja az egyes MARC-formátumok közötti eltérések okait, és a géppel olvasható adatok nemzetközi cseréjére vonatkozó szabványt dolgozzon ki. E munka eredményeként alakult ki az új formátum, az UNIMARC, amely először 1977-ben jelent meg.

Az UNIMARC második kiadása 1980-ban látott napvilágot. Ezt az új változatot a kartográfiai anyagok és a nem könyvjellegű dokumentumok ISBD-jének befejezése, illetve a könyvek és időszaki kiadványok ISBD-jének revíziója tette szükségessé. Az UNIMARC második kiadása megállapítja: "Már egy sor nemzeti könyvtár, közöttük Ausztrália, Kanada, Japán, Magyarország, Dél-Afrika, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok nemzeti könyvtára állapodott meg abban, hogy az UNIMARC-ot használják csereformátumként, és bevezetik a nyolcvanas évek elején" [2]. Az UNIMARC második kiadásának megjelenése után megkezdtek egy magyarázatos UNIMARC-kézikönyv kidolgozását, amely később *UNIMARC handbook* [3] címen jelent meg. Ebben az UNIMARC számos problémája vált nyilvánvalóvá, így az UNIMARC-formátum revíziójára és az irányelvek felülvizsgálatára is sor került. Ezen módosítások alapján jelent meg az *UNIMARC manual* [4] harmadik kiadasként.

Az UNIMARC kritikája

Bár az UNIMARC-ot számos ország nemzeti formátumként vette át, valójában nemzetközi csereformátumnak szánták, amelyre a nemzeti bibliográfiai ügynökségek nemzeti rekordjaikat konvertálhatják, és így csökkenhet azoknak a kétoldalú átalakítási megállapodásoknak a száma, amelyekben egyébként a nemzeti ügynökségek részt vennének.

Nemzetközi csereformátumként a meglévő nemzeti formátumok valamennyi egyedi vonásának kezelésére alkalmasnak kell lennie. Ennélfogva az UNIMARC-formátum néhány redundáns elemet tartalmaz. Az UNIMARC handbook kiadását részben az indokolta, hogy az UNIMARC használóit eligazítsák azokban az esetekben, amelyekben a nemzeti formátum valamennyi mezőjének adatait az UNIMARC két mezőjébe kell vinni. Némi átfedés fedezhető fel az egységesített címek, a megállapodásos címek, az egységesített hagyományos címfejek és a tárgyi kivetítések között.

A MARC-formátum különböző katalogizálási szabályok szerint készült tételek befogadására alkalmas, ezért nehéz minden eshetőségre felkészülni. Egyes katalogizálási előírások például nem használják a főtétel fogalmát, különösen mostanában, amikor az automatikus feldolgozásra térnek át. Így meg kell találni a módját annak, hogy lehet ezeket a rekordokat kódolni, hiszen az UNIMARC főtételekkel dolgozik. Sajnos a főtételt alkalmazó és nem alkalmazó rekordok sohasem lesznek teljesen összeegyeztethetők. A kompatibilitás azonban viszonylagos fogalom, és közismert, hogy ha osztozni akarunk rekordjainkon, akkor elkerülhetetlenül kompromisszumokat kell kötnünk.

Az UNIMARC-ot ért másik kritika az, hogy nem támogatják eléggé. A kidolgozásban részt vevő szervezetek között is akad olyan, például a British Library (Brit Nemzeti Könyvtár), amely maga sem használja.

A fejlődő országok számára az UNIMARC bevezetése drága befektetés a dokumentáció területébe. A kidolgozásában közreműködő munkacsoportokat olyan szakértők alkották, akik a nemzeti MARC-formátumot már régóta használó szervezetekben dolgoznak, és egyetlen fejlődő országból érkező szakember sem vett részt a munkálatokban, bár az UNIMARC az ő számukra is készült. Ennek pedig pusztán az az oka, hogy az IFLA-munkacsoportok tagjai maguk fedezik költségeiket. Az IFLA már számot vetett ezzel a gondal, és a jövőben támogatni szeretnék a fejlődő országok képviselőit, és remélik, hogy a harmadik világ országaiban is rendezhetnek UNIMARC-összejöveteleket. Az elsőt az ausztráliai IFLA-közgyűlés idején tartották 1988-ban [5].

UNISIST Reference Manual

Története és használata

Az UNIMARC-ot és a MARC-formátumokat az információs világ könyvtári szektora számára fejlesztették ki.

A számítógépeket már jóval könyvtári bevezetésük előtt alkalmazták a másodlagos szolgáltatások. Az adatcsere tekintetében azonban a másodlagos szolgáltatások jártak a könyvtárak nyomában. Mivel a MARC-formátum rekordszerkezete nemzetközi szabvány lett (ISO 2709) [1], magától értetődő volt, hogy az információs közösség egésze ezt vegye át. Az Egyesült Államokban a Chemical Abstract Service másodikként indított el egy olyan együttműködési programot az UKCIS-szel (UK Chemical Information Service = az Egyesült Királyság kémiai információs szolgálata), mint amilyen a Library of Congress és a British National Bibliography között létrejött. Ők is a MARC rekordszerkezetet tekintették szabványosnak. Az Egyesült Királyságban az Institute of Electrical Engineers (Elektromérnökök Intézete) automatizálta az 1898-ban indított *Science Abstracts* című referáló és indexelő szolgáltatást, 1969-ben mágnesszalagos változatot vezetve be. Ugyanazt a rekordszerkezetet alkalmazták, még mielőtt szabványosításának a gondolata egyáltalán felmerült volna. A másodlagos szolgáltatók körében is egyre szélesebb körben támad igény a bibliográfiai adatcsere adatelemkészletének szabályozása iránt, ezért a MARC-formátumokhoz hasonló struktúrát kezdtek keresni. Ugyanarra a rekordszerkezetre alapozták a formátumokat, bár sajátos hívójeleket alkalmaztak az egyes adatelemekre.

Az UNESCO közgyűlésének 1966-os 14. és 1968-as 15. ülése felhatalmazta a főigazgatót, hogy az International Council of Scientific Unions (= ICSU, Tudományos Egyesületek Nemzetközi Tanácsa) segítségével vizsgálja meg, létrehozható-e egy világméretű tudományos információs rendszer (a későbbi UNISIST) [6].

A bibliográfiai leírásokkal foglalkozó UNISIST-ICSU/AB Munkacsoport, amelyet 1967-ben az UNISIST program részeként hoztak létre, úgy döntött, hogy a géppel olvasható adatok rögzítését és cseréjét szabványosítani kell. Ennek eredménye lett az *UNISIST Reference Manual for Machine-Readable Bibliographic Descriptions* [7] (az UNISIST referenz kézikönyve a géppel olvasható bibliográfiai leírásokhoz), melynek kidolgozásában részt vettek a BNB, a Centre National de Recherche Scientifique (a francia Országos Tudományos Kutatási Központ), az INSPEC-et előállító Institution of Electronic Engineers (Villamosmérnökök Egyesülete), valamint a Chemical Abstracts képviselői.

Amikor a formátumot létrehozta, a munkacsoport csak a korai MARC-formátumokat tekinthette mintának. A tagok elhatározták, nagyon vigyáznak arra, nehogy zavart okozzanak a meglévő MARC-formátumokban, ezért a hívőjeleket alfanumerikus karakterekkel kezdték, míg az almező-azonosítók numerikusak lettek. Mivel az ISDS foglalkozott az időszaki kiadványok ellenőrzésével, az a döntés született, hogy a *Reference Manual* teljességgel tekintsen el az időszaki kiadványok kezelésétől, így nem is foglalkozik ezekkel. Ennek ellenére mezőket vezettek be az időszaki kiadványokhoz tartozó dokumentumok feldolgozására. A kézikönyv mátrixokat és táblázatokat tartalmaz, amelyek megadják az egyes bibliográfiai szintek valamennyi kombinációjának a leírásához szükséges mezőket (pl. analitika sorozatba tartozó monografikus műben; monográfia; sorozatba tartozó monográfia). Azt is világossá tették, hogy ezt a formátumot nem lehet időszaki kiadványokra alkalmazni, mert kizárták a táblázatokból a "csak időszaki kiadvány" kategóriát, és nem vettek fel állományadatokat sem.

Megjelenés után úgy érezték, hogy a kézikönyv gondozása egy karbantartó szervezet felállítását igényli, így a brit kormány vállalta, hogy otthont ad egy erre hivatott UNISIST-központnak, amely UNIBID néven működik. Öt év után a British Library átadta az UNIBID központi funkciókat az UNESCO General Information Programme (Általános Információs Program) részlegének, amely folytatta az érdeklődők kézikönyvvel való ellátását. A második kiadás ugyan cserélhető lapos formában jelent meg, de nem volt naprakész, karbantartásához és terjesztéséhez nem volt elég munkaerő, ezért ezt 1985-ben egy harmadik, az addigi összes változatot tartalmazó kiadás váltotta fel.

A kézikönyvet széles körben terjesztette az UNESCO, ezért valószínűleg nagy hatást gyakorolt az éppen fejlesztett rendszerekre. A formátumokat kidolgozó szervezetek számára az adatelemek forrásául szolgált. Ezt használta az ottawai International Development Research Centre (Nemzetközi Fejlesztési Kutatási Központ) a DEVISIS (Development Information System = Fejlesztési Információs Rendszer) formátumának modelljeként, majd alkalmazta a MINISIS szoftverrendszerre is [8]. Az IDRC által kidol-

gozott programcsomaghoz hozzájutottak a fejlődő országokbeli szervezetek, amelyek könyvtári adatbázisaikhoz használják. Abban tér el a többi programcsomagtól, hogy négykarakteres, alfanumerikus hívőjeleket használ (egy alfabetikus és három numerikus karakter, amelyből az utolsó almező-azonosító). Újabban készült egy olyan kiegészítő modul a csomaghoz, amely lehetővé teszi a szokásos háromkarakteres hívőjellel dolgozó ISO 2709 alapú formátumok kezelését is. Használóikat arra bátorították, hogy saját mezőiket és mezőmeghatározásaikat használják, mivel az IDRC filozófiája szerint semmit sem szabad felülről a felhasználók nyakába varrni, mégis utaltak leírásaikban az olyan dokumentumokra, mint például a *Reference Manual*, és mindig is támogatták a hivatalos nemzetközi szabványok alkalmazását.

A kézikönyvvel kapcsolatos másik érdekes "sikertörténet" a GeoRef-é, az American Geological Society (Amerikai Geológiai Társaság) referáló szolgáltatásé. E szervezet az elsők között vette át a *Reference Manual* formátumát gépesített bibliográfiai információs rendszere alapformátumaként. A szakterületükbe vágó teljes angol nyelvű anyagot indexelik. *Mulvihill* [9] elmondta, hogy amikor a francia CNRS-szel együttműködve ki akarták terjeszteni a szolgáltatást a francia anyagra, nem okozott nehézséget a fájlok összeolvasztása, hiszen a CNRS nagy részt vállalt a *Reference Manual* kialakításában, így formátuma kompatibilis volt a GeoRef-ével.

A formátum technikai jellemzői

A formátum legfőbb jellegzetessége, hogy azonos súlyt tulajdonít a bibliográfiai rekordoknak, attól függetlenül, hogy analitikához, monográfiához vagy összefoglaló címhez tartoznak-e. (Az analitika ez esetben folyóiratcikket, folyóirat-közleményeket, valamint önállóan is megjelent, de itt egybekötött műveket jelent.) Azért tervezték így ezt a formátumot, mert másodlagos szolgáltatások számára az egyes bibliográfiai szintek azonos jelentőségűek. Ez egy ún. "flat" (közönséges) rekordszerkezetben valósítható meg. A rekord nem tartalmazhat olyan megkülönböztető sajátságot, amely hierarchiát hozhatna létre; ehelyett különböző hívőjeleket rendelnek az egyes szintekhez tartozó mezőkhöz. Így a számítógépes programnak a rekord értelmezéséhez rendelkeznie kell egy táblázattal, amelyben minden mező külön-külön van azonosítva. Ezen túlmenően egyes mezők, mint pl. az ISBN és a kiadó úgy szerepelnek, mint amelyek nem tartoznak egyetlen meghatározott bibliográfiai szinthez sem. Az esetek többségében a mezők szintje magától értetődő, mint pl. a kiadó, amely a monografikus szinthez kapcsolódik. Mint a korábbiakban említettük, a formátum kifejlesztői kizárták az időszaki kiadványokra való alkalmazást, és az első kiadásban a különböző dokumentumtípusokra adott mezőkombinációkat tartalmazó mátrixban nem szerepelt időszaki kiadvány címekre vonatkozó oszlop. Az A08 az analitikus, az A09 a monografikus és az A10 az összefoglaló szintű címek hívőjele. Az

A03 az időszaki kiadvány címének mezője. A Reference Manual második kiadásában az A13 és A19 mezők (a gyűjteményhez kapcsolódó személy és testület) tartalmát kiszélesítették, hogy az időszaki kiadványok szerzőségi adata is beleférjen.

UNESCO Common Communication Format (KKF)

Története

Az UNESCO a Reference Manualt az ICSU/AB segítségével dolgozta ki, mégsem fogadták egyöntetű lelkesedéssel azok, akiknek készült. Számos szervezet kereste meg az UNESCO-t ezután is azért, hogy bibliográfiai információs rendszerének kifejlesztéséhez segítséget kérjen. Egyes esetekben e szervezetek nemzeti könyvtárakhoz kapcsolódtak, és a MARC-kal kompatibilis adatbázisokat kellett létrehozniuk. Mások olyan szervezetek jelentkeztek, amelyek a hagyomány szerint a könyvtárak és a másodlagos szolgáltatások között húzódó választóvonal két oldalán álltak. Némelyeknek a nemzeti könyvtár adott otthont, bár másodlagos szolgáltatások voltak, így nehéz volt eldönteni, hogy a másodlagos szolgáltatások számára készült Reference Manualt vagy a nemzeti könyvtárak számára és az ő közreműködésükkel kidolgozott UNIMARC-ot kövessek-e. Hogy a problémáról teljes áttekintést nyerjenek, s ezáltal segítsenek a döntéshozatalban, az UNESCO az UNIBID, az UNESCO General Information Programme által támogatott irodája és a Reference Manualt karbantartó British Library szervezésében 1978 áprilisában Taorminában nemzetközi szimpóziumot finanszírozott a bibliográfiai csereformátumokról. A rendezéshez hozzájárult még az ICSU/AB, az IFLA és az ISO. Egy sor dolgozat készült a csereformátumok akkori helyzetéről és szintjéről, és ismertették a főbb nemzetközi formátumok jellemzőit. A szimpózium anyagát 1978 végén adták közre [10]. A szimpóziumon hozott határozatok folyományaként az UNESCO ad hoc csoportot állított fel a KKF kialakítására. A csoport az ICSU/AB, az ISDS, az IFLA, az ISO és az UNIBID szakembereiből, valamint a MEKOF-ot [11] (a kelet-európai országok formátumát) létrehozó csoport egy tagjából állt.

A csoport munkájának kiindulási pontja az volt, hogy az új formátumnak összeegyeztethetőnek kell lennie a MEKOF, az UNIMARC és az UNISIST Reference Manual formátumokkal. Figyelembe vették ezeknek a származékait is, nevezetesen: az USSR/US Exchange Formatot (szovjet-amerikai csereformátum), amely az UNIMARC-ra épül; és az ICSU/AB kiegészítését a Reference Manualhoz, amelyet Four Ways Committee fejlesztett ki. A csoport megegyezett abban, hogy a formátum rekordszerkezetét az ISO 2709 szerint kell meghatározni, mivel ezt alkalmazta az összes számításba vett formátum. Az egyik tanácsadó készített egy adatszótárt, amelyben

ezen formátumok adatelemeinek többsége szerepelt.

A formátumot 1984-ben adták ki [12].

A formátum használói

Még mielőtt a formátum hivatalosan megjelent volna, két fontos szervezet használni kezdte. Az ENSZ Dag Hammarskjöld Könyvtára New Yorkban átvette a KKF-et. Megjelent egy adattétel-kézikönyv, az *UNBIS Reference Manual* [13].

Az Office of Official Publications of the European Communities (az EK Hivatalos Kiadványok Hivatala) új szoftvert fejlesztett ki, és a KKF-et alkalmazta rugalmas rekordszerkezete miatt. Nemcsak a bibliográfiai rekordok összekapcsolásának mechanizmusáról akartak gondoskodni, hanem tényleges szövegek kapcsolatának lehetőségéről is. Kijárák az Európai Közösségek *Official Journal*-jét, amely rövid információegységekből áll egy napilap keretében, heti kiegészítésekkel. Ezeket betáplálják egy nagy adatbázisba, és minden egyes egység a hozzá tartozó szöveggel együtt egy rekordot alkot. Az elsődleges cél az, hogy a folyóiratot az EK államaiban a szalagról lehessen kinyomtatni. A KKF bibliográfiai szintjeit és szegmentumait (almezőit) a lehetőségek határáig kiaknázták, hogy a kiadvány különböző részeiből származó adatok a megfelelő almezőbe kerüljenek. Megjelent a FORMEX, és a dokumentumból látható, hogy nagyon szorosan követi a KKF-et [14].

A KKF-et átvevő hálózatok között talán az első volt az ICONDA-csoport, amely nemzetközi építészeti adatbázist alakított ki. Eredetileg az UNISIST Reference Manualt akarták használni, de mivel olyan adatbázisokat akartak összeolvasztani, amelyek már rendelkeztek adatbeviteli szabályokkal, egyszerűbbnek találták a KKF alkalmazását, ezért kézikönyvüket erre alapozták [15].

A KKF kiadása óta az UNESCO egy sor szervezetnek segített a formátum használatával járó előnyök felderítésében.

Simmons [16] leírja, hogyan látta el a COLCIENCIAS, egy félig önálló kormányhivatal egy olyan nemzeti információs rendszer felállításának és koordinálásának a feladatát, amely tartalmazza a dokumentációs központok, könyvtárak és levéltárak forrásait, amelyek nagy részben mikroszámítógépekkel működnek. E szervezeteket egymástól függetlenül finanszírozták, és maguk választották hardvert és szoftvert. A KKF-en alapuló "átkapcsoló formátum"-ot alakítottak ki (Formato Común de Comunicación Bibliográfica para Colombia = FCCC). Minden részt vevő szervezetnek egy programpárt kellett készíteni, amely a rekordokat az FCCC-re és vissza konvertálta. A programok lehetővé teszik az FCCC és a KKF közötti oda-vissza konverziót is.

Az ICCDA (International Co-ordinating Committee for Development Associations = Fejlesztő Egyesületek Nemzetközi Koordinációs Bizottsága) a KKF-et a CDS/ISIS Microcomputer Software Package-re alkalmazta, amelyet a résztvevők között cserélhető adatbázisok előállítására szántak. A programcsomaghoz

kézikönyv is készült [17]. A programcsomag munkálatait az OECD Development Centre (Organization for Economic Cooperation and Development = a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet Fejlesztési Központja) hangolta össze, és az IDRC (International Development Research Centre = Nemzetközi Fejlesztési Kutatási Központ) támogatta. Ezt a programcsomagot mintaként használják a kifejlesztők körén kívüli hasonló alkalmazások számára, ha a KKF-et és a CDS/ISIS csomagot kívánják bevezetni.

Kínában is a KKF-et fordították le, és ezt javasolják azoknak a szervezeteknek, amelyeknek mind a könyvtári, mind a másodlagos szolgáltatási területen feladataik vannak.

A formátum második kiadása 1988 májusában [18] és 1989 áprilisában jelent meg. A használók első értekezletére a BIE genfi központjában került sor az UNESCO finanszírozásában. Itt helyzetjelentések, fejlesztési beszámolók, szakmai előadások hangzóttak el, és gyakorlati bemutatókra is sor került. A témák között szerepelt a KKF alkalmazása meghatározott programrendszerekre; a formátum továbbfejlesztése további dokumentumtípusokra; konverzió a KKF és más formátumok között [19]. A formátum következő kiadására valószínűleg 1991-ben vagy 1992-ben kerül sor, és ez tartalmaz majd egy kézikönyvpárost tényadatokból, megkezdett kutatási programokról, személyekről és intézményekről. A (bibliográfiai) KKF-et feltehetőleg szintén átdolgozzák, és a kartográfiai anyagok, a szabványok és a szabadalmi dokumentumok számára is tartalmazni fog mezőket. A munkacsoport és az UNIMARC használói között szoros a kapcsolat, így biztosítják a KKF kompatibilitásának megőrzését. Fejlesztik a CDS/ISIS for Microcomputers szoftvercsomag olyan integrált változatát, amely egyaránt alkalmas lesz bibliográfiai és faktografikus adatok befogadására, és minderről felhasználói kézikönyv is készül. Valószínű, hogy ezt a CDS/ISIS-szel együtt árusítják majd, ha elkészül, egy újabb standard adatbázisként, amellel az adatbázis mellett, amelyet jelenleg a csomaghoz mellékelnek.

Technikai kérdések

A KKF rekordszerkezetét a túlzott összetettség vádja érte, pedig valójában géppel olvasható formátumnak éppenséggel egyszerű. Bonyolultnak csak akkor tűnik, ha adatbeviteli formátumnak tekintik, holott nem ennek szánták. A katalógizálók számára nehéz a formátumba adatot bevinni, különösen ha manuálisan próbálják megteremteni a kapcsolatokat a rekordok között vagy a rekordon belül a szegmentumok (almezők) között.

A KKF rekordszerkezetét úgy tervezték, hogy kezelni tudja a formátumban megjelenő különböző olyan struktúrákat, amelyekből rekordok származhatnak. A Reference Manual és az ehhez kapcsolódó formátumoknak vannak a különböző bibliográfiai szintekhez kijelölt mezői. Az UNIMARC-nak elsősorban monografikus és összefoglaló szintre tervezett

mezői vannak, de e mezők kapcsolódó mezőkbe ágyazva analitikus leírás céljaira is felhasználhatók. A Reference Manual négy analitikus, monografikus, összefoglaló és gyűjteményes (collective) szintet használ, míg az UNIMARC-ban analitikus, monografikus, összefoglaló és gyűjteményes (collection) szintek vannak. A Reference Manual gyűjteményes szintje megfelel az UNIMARC többkötetes monográfiájának (amely a monografikus szintnek egy részhalmaza csupán). A megfelelő bibliográfiai szintekhez tartozó mezők mindkét formátumban könnyen azonosíthatók. A kapcsolatokat azonban egyszerűbb egy harmadik, logikusabb struktúrára átfordítani, mint az eredeti formátumok valamelyikére, ezért a KKF-et logikus szerkezetűnek tervezték. Ezt alakították ki úgy, hogy felhasználja az ISO 2709 új elemét, a rekord mutatójának negyedik elemét, úgy, hogy minden mezőt (a mutató negyedik részében) a bibliográfiai szinthez tartozás szempontjából jelöl, s a rekord minden mezőjét egyedileg azonosítja egy előfordulás-azonosítóval.

A KKF kritikája

A KKF értékelésekor három tényezőről nem szabad megfeledkezni:

a) A KKF kapcsolata a meglévő formátumokkal

A KKF-et nem előre felállított elvek, hanem a főbb meglévő nemzetközi csereformátumok alapján hozták létre, abból a célból, hogy az e csereformátumokban outputot biztosítani képes rendszerek között a rekordok átvitelét megoldja.

Nem kellett semmi olyasmire képesnek lennie, amit bármelyik csereformátum ne tudott volna.

Lehetőség van arra, hogy egy bibliográfiai egységet, mondjuk egy évente megrendezett konferencia sorozatban megjelenő anyagát úgy dolgozzák fel, hogy a sorozat minden egyes darabjának egyedi cikkei egyetlen rekordban szerepeljenek. A legtöbb bibliográfiai rendszerben ehhez számos rekordra lenne szükség. Ahhoz azonban, hogy a KKF-be beépíthető legyen a rekord, a bibliográfiai szintek minden külön előfordulásához külön szegmentumot (almezőt) kell rendelni. Ezen szegmentumok egyike lesz az elsődleges szegmentum, amely bizonyos ellenőrző információkat tartalmaz (pl. a rekord azonosító száma). Ha a formátum elvi alapokra épült volna, valószínűleg minden rekordban mindig megjelenő azonosító számot tartalmazna, amely megadná, hogy mely szegmentumok alkotnak egy teljes bibliográfiai rekordot. Jelenleg az elsődleges szegmentum tartalmazza csak ezt az ellenőrző információt.

b) A KKF mint csereformátum

A KKF-et csereformátumnak szánták, és ilyen minőségben a rendszerek közötti bibliográfiai adatcsere határozza meg a tartalmát. Nem hat ki arra, amit az egyes rendszereken belül lehet megcsinálni,

így nem tekinthető irányadónak az online nyilvános katalógusok vagy más rendszerek létrehozói számára.

c) A KKF a bibliográfiai adatok cseréjére

Harmadszor: amikor a rendszert kifejlesztették, a bibliográfiai tétel azon adatelemeinek cseréjére szánták, amelyek a dokumentum azonosításához szükségesek egy katalógusban vagy bibliográfiában. Nem tartalmaz olyan mezőket, amelyek könyvtári kölcsönzési vagy könyvtárközi kölcsönzési rendszerekhez szükségesek. A KKF-et használó egyedi rendszerek azonban emellett, hogy ezt a csereformátumot veszik igénybe annak érdekében, hogy a rendszeren kívül előállított rekordokat vehessenek át, a saját céljaikat szolgáló bármely mezőt hozzátehetnek a KKF-hez. Sőt, ha a rendszerek olyan adatelemeket is kívánnak cserélni, amelyek a KKF-ben nem szerepelnek, szabadon adhatnak használaton kívüli hívójeleket ezen adatelemeknek, vagy kialakíthatnak alfanumerikus hívójeleket is (pl. AAA, BAZ, H97).

Következtetések

Csak különböző csereformátumok tanulmányozása és a használók vizsgálata alapozhatja meg azt a döntést, amelyre saját rendszerünket építenünk kell. Ha mind a könyvtári, mind a másodlagos szolgáltatói területen dolgozó szervezetekkel ki kell cserélnie adatait, valószínűleg a KKF a megfelelő. Ha másodlagos szolgáltató, és egyformán akarja kezelni a cikkeket és a könyveket, vagy a kutatási jelentéseket, akkor az UNISIST Reference Manual felel meg a céljainak a legjobban. Ha felsőoktatási könyvtárban dolgozik, amely a nemzeti könyvtárral akar adatokat cserélni, akkor valószínűleg a leghelyesebb a nemzeti könyvtár által használt rendszert átvenni, de lehet, hogy ez az UNIMARC-on, vagy az US, vagy az UK MARC-formátumon alapul, bár ismét vannak olyan nemzeti könyvtárak, amelyek a könyvtári és másodlagos szolgáltatói terület határmezsgyéjén állnak, különösen a KKF-et átvevő fejlődő országokban.

Irodalom

- [1] ISO 2709: Documentation: format for bibliographic information interchange on magnetic tape. 2nd ed. Geneva, ISO, 1981.

- [2] UNIMARC. 2nd ed. London, IFLA International Office for UBC, 1980. p. 1.
- [3] UNIMARC handbook. London, IFLA International Office for UBC, 1983.
- [4] UNIMARC manual. London IFLA International Office for UBC, 1987.
- [5] UNIMARC in theory and practice: papers from the UNIMARC workshop. London, IFLA UBCIM Programme, 1989.
- [6] ISDS Manual. Paris, ISDS International Centre, 1983. p. 1.
- [7] MARTIN, M. D. (ed.): Reference manual for machine-readable bibliographic descriptions. Paris, UNESCO, 1974 (SC. 74/WS/20).
DIERICKX, H.—HOPKINSON, A.: Reference manual for machine-readable bibliographic descriptions. 2nd rev.ed. Paris, UNESCO, 1981.
- [8] WOOLSTON, J.: DEVSIS: a development science information system. Ottawa, IDRC, 1974.
- [9] MULVIHILL, J. G.: GeoRef coverage and improvements in the bibliography and index of geology. = Prewett, N. J. (ed.): Keeping current with geoscience information. Washington, DC, 1981. p. 55–64.
- [10] International Symposium on Bibliographic Exchange Formats. Towards a common bibliographic exchange format? : proceedings. Budapest, OMKDK, 1978.
- [11] International interchange format: MEKOF-2: specification of data elements. Moscow, ICSTI, 1977 (MEKOF-2/SPEC Ed.1).
- [12] CCF: the Communication Format. Paris, UNESCO, 1984.
- [13] UNBIS: Reference manual for bibliographic description: a manual for the preparation of bibliographic data for input into and retrieval from the United Nations Bibliographic Information System. New York, UN Dag Hammarskjöld Library, 1985.
- [14] GUITTET, C. (ed.): FORMEX: formalized exchange of electronic publications. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1985. ISBN 92-825-5399-X.
- [15] ICONDA communication format: format for the exchange of records in the frame of the International Construction Database. Stuttgart, IRB Verlag, 1985.
- [16] SIMMONS, P.: Using CCF: the Common Communication Format. = Information technology and libraries, 5. köt. 4. sz. 1988. p. 285–294.
- [17] Di LAURO, A.: IDIN manual for the creation and management of a bibliographic database using MicroISIS. Paris, OECD, 1988. 189 p. mágneslemezzel.
- [18] CCF: the Common Communication Format. 2nd ed. Paris, UNESCO, 1988.
- [19] SIMMONS, P. (ed.): Proceedings of the first CCF users' meeting. Paris, UNESCO, 1990.

Fordította: Orbán Éva